

Riscs i impactes de la mercantilització i financerització de l'aigua sobre els drets humans a l'aigua potable i al sanejament

Informe presentat a la 76a Assemblea General de l'ONU
pel Relator Especial sobre el dret humà a l'aigua potable
i al sanejament,
Pedro Arrojo Agudo

A/76/159

Introducció

L'aigua és un dels elements clau de la vida, com l'oxigen que respirem. Per això, tradicionalment ha estat considerada un bé comú. Tanmateix, com a resultat de la perspectiva neoliberal sorgida als anys 70, l'aigua sovint es considera un bé econòmic que s'ha de gestionar segons la lògica del mercat, com una mercaderia.

La mercantilització dels drets de l'aigua genera, de facto, una progressiva apropiació privada de l'aigua a través de la seva gestió com si fos dels que només en reben el dret d'ús, la qual cosa debilita les normes i prioritats establertes als sistemes de concessió (el marc legal per assignar les llicències d'ús de l'aigua). Aquesta evolució posa en risc l'exercici dels drets humans, especialment per als qui viuen en la pobresa, així com també la sostenibilitat dels ecosistemes aquàtics.

L'augment del risc d'escassetat d'aigua degut al canvi climàtic amenaça tots els usos de l'aigua, però especialment els relatius al gaudi dels drets humans a l'aigua potable i al sanejament dels més pobres. En aquest context, la mercantilització de l'aigua i fins i tot l'especulació es presenten com a formes de gestionar millor l'escassetat d'aigua. Per contra, el cert és que aquests plantejaments de gestió augmenten la vulnerabilitat dels més pobres i el perill per a la sostenibilitat dels ecosistemes hídrics, que són els dos factors clau de l'agreujament de la crisi mundial de l'aigua.

El Relator Especial defensa la necessitat de contrarestar la mercantilització de l'aigua i promoure la gestió integrada de les diferents fonts, funcions i usos de l'aigua, des d'una perspectiva ecosistèmica i un plantejament basat en els drets humans.

Definicions clau

La "**privatització**", segons l'anterior informe del Relator Especial (A/75/208), es refereix a la delegació de la gestió dels serveis públics d'aigua i sanejament a actors amb ànim de lucre, ja siguin empreses privades o associacions publico-privades. La privatització també es pot referir a la propietat privada de l'aigua com a recurs o de la infraestructura necessària per gestionar-ne els serveis i el sanejament.

La "**mercantilització**" de l'aigua en aquest informe es refereix a l'aigua com a recurs, en el sentit que es tracta com una mercaderia sotmesa a la dinàmica de l'oferta i la demanda, per tal de fixar el preu de les transaccions comercials entre els usuaris. Si bé en alguns casos l'aigua pot ser de propietat privada, en la majoria dels casos aquesta mercantilització es produeix a través de compravendes de comerç de l'aigua en les concessions d'aigua (drets o llicències d'aigua), ja que l'aigua és oficialment propietat pública.

El terme "**financerització**", com a fenomen global que domina el conjunt de l'economia, s'utilitza en aquest informe per fer referència a la gestió de l'aigua com si fos un actiu financer el valor del qual es comença a gestionar als mercats de futurs, seguint la lògica especulativa que domina aquest tipus de mercats financers, en què els grans bancs i inversors institucionals són els actors principals. El terme també s'utilitza per expressar la influència cada cop més gran d'aquests actors financers en la construcció de les infraestructures dels serveis d'aigua, sanejament i higiene (WASH).

El valor de l'aigua des d'una perspectiva històrica

Durant el segle **XIX**, la magnitud de les inversions i les dificultats per recuperar els costos van fer que l'Estat assumís el finançament i la gestió de les grans infraestructures hidràuliques. L'ús dels recursos hídrics resultants es va compartir mitjançant la concessió o llicència dels drets de l'aigua a actors privats o públics.

A partir dels **anys 70**, el neoliberalisme emergent va criticar el model de gestió pública que havia estat vigent durant tot el segle **XX** promovent la gestió de l'aigua com un bé econòmic divisible, apropiable i mercantilitzable.

El paradigma de dominació de la natura va rebre un gran impuls quan l'enginyeria civil va fer possible construir rius artificials, amb els grans canals al **segle XVIII** i, més tard, preses per regular i desviar els cabals d'aigua.

Durant el **segle XX**, aquest model de gestió pública, que es va estendre des dels països occidentals a gran part del món, va patir notables perversions i biaixos en favor interessos econòmics poderosos organitzats en diversos grups de pressió.

Als anys vuitanta, les grans multinacionals del sector promouen estratègies de privatització mitjançant contractes de gestió dels serveis, sovint amb empreses mixtes publico-privades”.

El valor de l'aigua avui dia

Molts dels valors i funcions de l'aigua van més enllà de la lògica del mercat. Es tracta de valors referents als usos i funcions de l'aigua que ni tan sols són intercanviables per diners, com ara el valor de la salut, la cohesió social, la sostenibilitat dels rius, llacs i aiguamolls o el respecte dels drets humans. Plantejant aquestes consideracions, el Relator Especial no pretén criticar el mercat en si mateix, sinó que qüestiona si és l'eina adient per gestionar valors que ni tan sols pot reconèixer.

El Relator Especial opina que cal establir prioritats jurídiques per als diferents usos i funcions de l'aigua que es basin en distingir entre els següents trams ètics:

- cal donar la màxima prioritat a l'aigua per a la vida, als usos i funcions que sostenen la vida en general i en particular la vida i la dignitat de les persones;
- cal donar un segon nivell de prioritat a l'aigua per a funcions, serveis i activitats d'interès públic
- L'aigua per al desenvolupament econòmic s'ha de gestionar en un tercer nivell de prioritat;
- i, per acabar, s'han de prohibir els usos de l'aigua que posin en perill la vida i la salut pública.

Vida i dignitat

Interès públic

Desenvolupament econòmic

Crim

Mercantilització de l'aigua

La creixent apropiació privada de l'aigua

El 1992, la Declaració de Dublín sobre l'Aigua i el Desenvolupament Sostenible, per bé que reconeix formalment al seu primer principi que l'aigua és essencial per mantenir la vida i el medi ambient, acaba el seu quart principi proposant que es gestioni com si fos un bé econòmic; un plantejament que serveix de base per considerar-la fins i tot un actiu financer, gestionat segons la lògica de l'especulació, com s'ha fet amb els bens econòmics en general, dins de la dinàmica de la financerització de l'economia.

Creixent propietat privada de les concessions

La gestió governamental ha pecat de rigidesa, opacitat i burocràcia durant dècades, i les sequeres de finals del segle XX han fet palesos aquests problemes en diversos països. Això ha donat arguments per promoure reformes que permetin comprar i vendre drets d'aigua, amb l'objectiu de flexibilitzar el sistema de concessions per gestionar millor l'escassetat en època de sequera.

En general, la influència dels actors poderosos i l'accés desigual a la informació han provocat un augment dels problemes d'opacitat, alhora que s'ha tendit a relaxar o eliminar les mesures reguladores, cosa que afavoreix la creixent apropiació privada de l'aigua.

La compra de drets per a usos personals i domèstics genera el risc de que es produeixin preus abusius i tarifes inassequibles per a les persones que viuen en la pobresa.

Implicacions per al dret humà a l'aigua i al sanejament

La gestió de l'aigua com a mercaderia n'ha debilitat la consideració de bé públic i el paper de l'Estat com a garant de l'interès públic, del gaudi dels drets humans a l'aigua potable i al sanejament i de la sostenibilitat dels ecosistemes aquàtics.

La prioritat dels usos personals i domèstics sovint ha estat relegada per la compra de drets, amb el risc de que es produeixin preus abusius i tarifes inassequibles per a les persones que viuen en la pobresa.

Amb aquest plantejament de mercat, a diversos països on s'han legalitzat els mercats de l'aigua l'assignació de l'aigua per garantir la sostenibilitat dels ecosistemes aquàtics també s'ha tendit a gestionar a través del mercat, com si el medi ambient fos un usuari més, i no la base de la vida.

A més, el desenvolupament dels mercats de comerç de l'aigua de fet ha debilitat la capacitat dels sistemes de concessió per ajustar i adaptar el subministrament d'aigua real a la disponibilitat real d'aigua en futurs escenaris de canvi climàtic, en línia amb l'interès públic i la prioritat dels drets humans i la sostenibilitat dels ecosistemes.

Tota concessió estableix una llicència per utilitzar una quantitat concreta d'aigua, però si n'hi ha menys a causa de la sequera, la institució responsable redueix el subministrament d'aigua previst a la concessió en funció de la que hi ha disponible. A més, aquest subministrament d'aigua ha de respectar les prioritats d'ús establertes per llei, com l'aprovisionament domèstic o els cabals ecològics.

Experiències dels mercats de l'aigua a tot el món

Dos dels problemes més greus d'escassetat que es tracten amb els mercats de l'aigua són **la sobreexplotació dels aqüífers** i **la sobreassignació de drets d'aigua en relació amb la disponibilitat real i sostenible de cabals als ecosistemes**. Ambdós problemes són fruits de models de gestió insostenibles que s'agreuaran amb el canvi climàtic. En tots dos casos, els mercats de l'aigua (...) sinó que els compliquen perquè cal distingir els anomenats "drets de paper", que no tenen cap garantia real d'aigua disponible, i els "drets humits", amb aigua real darrera.

A Califòrnia, el comerç de l'aigua s'ha presentat com una forma d'incentivar l'estalvi i l'eficiència, afavorint la transferència de drets de l'aigua basats en el principi tradicional de "el primer en arribar, el primer a la fila", (per la qual el primer en agafar aigua per a un "ús profitós" té dret a continuar-la utilitzant amb la mateixa finalitat) als usuaris més eficients que poden pagar més per aquests drets al mercat.

A Espanya, el 1999 es van introduir dues opcions de mercat per als drets de concessió: els centres d'intercanvi i els contractes de cessió. Els centres d'intercanvi són institucions a través de les quals els organismes públics responsables de la gestió de les conques, en previsió de possibles sequeres, poden recuperar els drets de concessió oferint una compensació econòmica. Els contractes de cessió són acords directes entre usuaris. Ambdues opcions es limitaven inicialment a la gestió de l'escassetat en els cicles de sequera i estaven subjectes a normes que es van anar relaxant.

A Xile, com a molts altres països, molts drets de l'aigua estaven vinculats als drets sobre la terra. El Codi de l'Aigua de 1981 va separar els drets de l'aigua de la terra per facilitar-ne la mercantilització. Gran part del cabal dels rius es va assignar a grans empreses hidroelèctriques, que des d'aleshores els han pogut utilitzar o vendre.

Després d'un llarg procés de sobreassignació de drets de l'aigua a la conca del Murray Darling a Austràlia, es van aprovar els mercats d'aigua al país. El mercat va evolucionar al llarg de la dècada de 1990 i es va disparar a la dècada del 2000 després d'un procés de desregulació.

Tot i que els diferents mercats de l'aigua s'han desenvolupat en contextos històrics i polítics particulars, hi ha elements comuns als quatre països estudiats:

Separació de l'aigua de la terra per permetre la mercantilització de l'aigua.

Desregulació del comerç d'aigua entre usuaris i entre diferents tipus d'ús.

Transició de les tarifes públiques regulades, normalment per recuperar costos sense ànim de lucre, a una tarifació de l'aigua basada en el mercat.

Progressiva apropiació privada, de facto, de l'aigua, marginació dels usuaris vulnerables i menyspreu pels tercers afectats i els valors no productius.

El medi ambient tendeix a convertir-se en un actor més del mercat, cosa que obliga l'Estat a comprar drets d'aigua per garantir la sostenibilitat dels ecosistemes.

* Austràlia, Xile, Espanya i els Estats Units no són els únics països on s'ha legalitzat el comerç de l'aigua, però són els que tenen les experiències més desenvolupades d'aquest tipus de pràctiques. Segons un informe de 2016 de Nature Conservancy, 37 països comercialitzen l'aigua. Tanmateix, l'objectiu de centrar-se en aquests quatre països és identificar les tendències que caracteritzen la mercantilització de l'aigua i avaluar com afecta als drets humans

El camí a seguir: gestionar l'escassetat mitjançant la governança democràtica de l'aigua

Al llarg del segle XX va imperar l'anomenat plantejament de *l'oferta*, segons el qual l'Estat no només havia de finançar sinó fins i tot subvencionar les grans obres hidràuliques, sense garantir ni tan sols que els beneficis superessin els costos ni considerar els impactes ambientals i socials en els ecosistemes i territoris afectats.

Certament, la manca de sostenibilitat del plantejament durant el segle XX fa necessari redefinir l'interès general de la societat al segle XXI, adoptant el nou paradigma de la sostenibilitat, la prioritat de garantir els drets humans a l'aigua potable i al sanejament, i reforçant la consideració de l'aigua com a bé públic. També cal superar la manca de justificació econòmica dels plantejaments basats en l'oferta, però promovent una nova lògica econòmica sostenible basada en un enfocament ecosistèmic; els rius ja no es poden gestionar com a mers canals de recursos hídrics, sinó com a ecosistemes vius.

En definitiva, cal desenvolupar **una governança democràtica** de l'aigua que garanteixi els drets humans i la sostenibilitat ambiental, basada en el principi de que la transparència i la participació ciutadana són les claus per combatre l'opacitat burocràtica i promoure l'eficiència.

En els casos de sobreexplotació d'aqüífers en què les aigües subterrànies són de propietat privada, en primer lloc cal establir un control públic sobre aquests aqüífers per promoure plans de gestió i revisar els drets d'aigua existents per tal de garantir la sostenibilitat, prioritzar el subministrament domèstic i el compliment dels drets humans a l'aigua potable i al sanejament, amb la participació de tota la població afectada.

En cas de sobreassignació de drets públics d'aigua, s'ha d'establir clarament que aquests drets s'exerciran en proporció a la disponibilitat real de l'aigua, o bé promoure un procés de revisió dels drets de concessió de forma transparent, amb una participació pública àmplia i una compensació justa, per tal de garantir la sostenibilitat i la prioritització dels drets humans a l'aigua potable i al sanejament.

Eines econòmiques d'acord amb els drets humans

Més enllà de respectar els als límits de la sostenibilitat i prioritzar els drets humans, calen eines, institucions i estratègies econòmiques per promoure un ús i una gestió de l'aigua responsables, eficients i sostenibles. Cal recordar, però, que la lògica del mercat no és l'única lògica econòmica possible. Un exemple d'aquestes eines econòmiques podria ser l'estratègia de tarifació dels serveis d'aigua i sanejament per trams de consum amb preus creixents.

El tram bàsic, ajustat a la quantitat que es consideri necessària per a una vida digna, d'acord amb els drets humans a l'aigua potable i al sanejament, hauria de ser assequible i fins i tot gratuït en determinades circumstàncies. El segon tram de consum podria tenir una tarifa de recuperació de costos. Però els trams de més consum haurien de tenir preus molt més alts, tot generant una subvenció creuada dels usos de luxe als bàsics. La lògica del mercat ho faria a l'inrevés: cobraria menys pels trams de més consum per incentivar el consum i, en última instància, augmentar els beneficis.

Els bancs d'aigua a Califòrnia o els centres d'intercanvi a Espanya també podrien ser bons exemples. El fet que la compensació econòmica per recuperar els drets de concessió la fixi la institució pública responsable i no el lliure mercat ajuda a mantenir un control efectiu sobre l'aigua com a bé públic, evitar encariments abusius i promoure una regulació adequada.

Financerització de l'aigua

Els mercats de futurs i la financerització de les infraestructures WASH

De ser institucions al servei de l'activitat productiva, els bancs han passat en els darrers anys a orientar la seva activitat segons una lògica especulativa basada en el principi de maximització dels beneficis a curt termini, cosa que sovint pertorba el desenvolupament productiu i l'interès general de la societat.

El procés de financerització transforma el deute en títols financers que es multipliquen en mans dels bancs i institucions financeres, que es converteixen així en emissors de nous productes financers amb unes mesures reguladores escasses i ineficaces. En definitiva, una xarxa d'institucions financeres complexa i poderosa acaba emetent deute i productes financers com si fossin diners, sense control efectiu per part dels Estats i bancs centrals corresponents i sense garantia de riquesa real darrera.

En aquest context, s'avaluen dues qüestions que afecten als drets humans a l'aigua i al sanejament: l'entrada de l'aigua als mercats de futurs i la financerització de les infraestructures WASH.

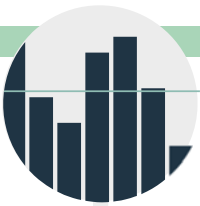
Mercats de futurs

El 7 de desembre de 2020, per primera vegada a la història, es va introduir a la Borsa de Chicago un índex de futurs sobre el preu de l'aigua negociable al Nasdaq Veles California Water Index (NQH2O). Nasdaq ha desenvolupat l'índex NQH2O en col·laboració amb Veles Water Limited.

Els mercats de futurs són espais on productors, grans distribuïdors i consumidors tradicionalment han negociat i signat contractes a termini sobre productes agrícoles i tota mena de matèries primeres. També tradicionalment, en aquests mercats de futurs s'ha provat de reduir els riscos associats a les incerteses del futur, establir preus a termini i fins i tot estabilitzar-los. Aquests contractes de futurs es poden negociar, comprar o vendre, com en el cas de les accions, a mercats on s'alimenten els processos especulatius.

Evolució històrica dels mercats de futurs

Fins **els anys noranta**, els mercats de futurs tenien funcions de reducció de riscos, descobriment i estabilització de preus. En el cas dels aliments, per exemple, els agricultors, processadors d'aliments, distribuïdors i grans consumidors van dominar la quota dels contractes de futurs.

A **mitjans de la dècada de 1990**, les matèries primeres es van incloure a les carteres dels principals inversors. En aquell moment l'evolució dels preus de les matèries primeres no tenia una relació significativa amb el valor de les accions i els bons als mercats borsaris. Per tant, invertir en contractes de futurs podia compensar els riscos de caiguda de les accions i els bons.

També a **mitjans de la dècada de 1990**, la desregulació financera va obrir un espai per al comerç paral·lel sense control regulador i va permetre als bancs i a altres agents financers poderosos especular sobre futurs de matèries primeres i aliments.

A partir de **2004**, els inversors institucionals, impulsats per la lògica especulativa, van prendre control dels mercats de futurs de matèries primeres. Com a conseqüència, la lògica de l'especulació a curt termini i la maximització dels beneficis van arribar a predominar.

La bombolla dels preus dels aliments el 2008

Atès que es tracta del primer mercat de futurs de l'aigua, no hi ha dades disponibles. Tanmateix, com que han existit mercats de futurs d'aliments, podem avaluar-ne l'impacte per entendre millor què es pot esperar d'aquests mercats de futurs a l'hora de gestionar productes bàsics dels quals depenen els drets humans i les necessitats bàsiques de les persones.

A partir de principis de la dècada del 2000, es va posar en marxa una estratègia especulativa, en la qual els especuladors institucionals van començar a comprar contractes de futurs a preus cada cop més alts, amb la intenció que els preus pugessin i poguessin guanyar més, alhora que els grans consumidors i distribuïdors també compraven, impulsats pel temor a que els preus fossin més elevats en el futur.

Les inversions especulatives en matèries primeres es van disparar, con 317.000 milions de dòlars el 2008, tot alimentant una bombolla especulativa; el preu del blat de moro es va triplicar en pocs mesos, el del blat va pujar un 127% i el de l'arròs un 170%; segons el Banc Mundial, aquesta pujada de preus va empènyer entre 130 i 150 milions de persones més a la pobresa extrema.

Durant la crisi alimentària del 2008 es van publicar estudis que justificaven el creixement accelerat dels preus agrícoles per l'increment de la demanda de matèries primeres per part de la Xina i el desviament d'aliments, com ara el blat de moro, per produir etanol.

Tanmateix, l'anterior relator sobre el dret a l'alimentació, Olivier De Schutter, en fa una valoració diferent. Segons ell, tot i que les causes van ser múltiples, aquesta pujada accelerada dels preus i la seva volatilitat només es poden explicar per l'especulació als mercats de futurs, amb la subsegüent aparició d'una bombolla especulativa.

El consens entorn a aquest diagnòstic ha anat creixent, tant al si de les institucions internacionals, dins i fora del sistema de l'ONU, com a la comunitat científica internacional, i s'ha anat estenent la reclamació de supervisió i transparència amb regulacions que permetin evitar les bombolles especulatives. A més, s'ha comprovat empíricament que quan els especuladors fan pujar els preus dels futurs, els efectes es noten immediatament als preus de les matèries primeres al comptat.

Comparació dels mercats de l'aigua i dels aliments

Semblances

Igual que els futurs dels aliments, els futurs de l'aigua, integrats en productes financers complexos, es negocien per mitjà de processos automatitzats i hipertècnics en què els inversors poderosos acostumen a operar de forma opaca, en espais a l'ombra autoritzats, al marge dels controls oficials.

Els futurs de l'aigua, igual que els dels aliments, estan subjectes a la mateixa mena d'estratègies especulatives, i per tant es poden esperar fenòmens i dinàmiques similars.

L'aigua i els aliments estan relacionats amb els drets humans i les necessitats bàsiques de les quals depenen la vida i la dignitat de milers de milions de persones vulnerables. Per tant, la mera possibilitat que la gestió de l'aigua als mercats de futurs pugui generar pics de preus i volatilitat semblants als generats als aliments hauria, com a mínim, d'amoïnar i motivar mesures preventives.

Diferències

Els mercats d'aliments es poden moure en contextos globals. En canvi, les transferències de drets d'aigua, a causa dels alts costos que comporten, es fan entre usuaris o actors d'una mateixa conca o de conques connectades per infraestructures hidràuliques.

L'aigua depèn en més gran mesura del cicle natural de l'aigua al territori, per la qual cosa cal que la gestió dels ecosistemes no es plantegi com si fos una mercaderia.

A més, els drets d'aigua, en tant que bé públic, solen estar subjectes a normes reguladores i a prioritats legals, cosa que també en dificulta la mercantilització.

Lliçons dels mercats de futurs d'aliments

L'experiència de les últimes dècades als mercats de futurs d'aliments i altres productes bàsics ha demostrat que la dinàmica especulativa imperant, sorgida des de la desregulació, lluny d'estabilitzar els preus, tendeix a augmentar-ne la volatilitat i a generar bombolles especulatives. Si la dinàmica especulativa dels mercats de futurs repercutís en el preu de l'aigua sobre el terreny, com passa amb els aliments, aquests costos es traslladarien a les tarifes d'aigua i sanejament, augmentaria el risc d'impagament i de talls d'aigua entre els més pobres

Els mateixos arguments que es van utilitzar en el seu moment per liberalitzar l'especulació amb els aliments s'utilitzen avui dia per justificar l'entrada de l'aigua als mercats de futurs. Atesos els efectes que les estratègies especulatives han tingut i tenen sobre el dret humà a l'alimentació dels més pobres, és fonamental tenir en compte aquesta experiència per evitar el que podria passar amb els mercats de futurs de l'aigua, especialment pel que fa als drets humans a l'aigua potable i al sanejament.

El camí a seguir: estratègies per fer front als riscos d'escassetat a causa del canvi climàtic

Els Estats tenen l'obligació de prevenir els riscos derivats del canvi climàtic que ja és una realitat i de minimitzar la vulnerabilitat del conjunt de la societat, especialment dels més pobres. Les mesures que proposen els experts i les principals institucions internacionals no es basen en l'especulació, sinó que se centren a promoure estratègies participatives d'adaptació al canvi climàtic en el context de la governança democràtica de l'aigua, de manera que es protegeixen els drets humans a l'aigua potable i al sanejament amb mesures com ara

Dissenyar i promoure la planificació hidrològica, territorial i urbana per reforçar la resiliència ambiental i social davant els riscos de sequera i inundacions;

restaurar els ecosistemes aquàtics a un estat saludable;

aturar l'explotació abusiva dels aqüífers per recuperar-los com a reserves naturals estratègiques per gestionar futures sequeres;

promoure processos de consulta pública per posar les bases de l'adaptació dels drets de concessió a les noves realitats que imposa el canvi climàtic;

desenvolupar estratègies modulars per produir aigua de qualitat de forma flexible, adaptada als cicles de sequera, gràcies a les noves tecnologies i utilitzant energies renovables (dessalinització de l'aigua de mar en zones costeres, regeneració i reutilització de retorns...);

reforçar el sistema de concessions amb institucions públiques transparents (com els Bancs d'Aigua) per negociar la recuperació de drets d'aigua amb una compensació justa i reassignar-los en cas de sequera, en el marc d'una normativa social i mediambiental adequada;

i, per acabar, una qüestió que sovint s'oblida o es dona per descomptada: prioritzar de manera efectiva els drets humans a l'aigua i al sanejament en aquestes circumstàncies difícils, especialment per als més vulnerables.

Finançament de les infraestructures WASH

Finançament de les infraestructures d'aigua i sanejament en temps de crisi econòmica

Tradicionalment, la inversió en infraestructures hídriques a gran escala s'ha considerat una obligació de l'Estat, que mobilitzava pressupostos públics i préstecs públics de baix cost. Tanmateix, actualment els agents financers i els fons d'inversió en aigua estan generant cada vegada més pressions per entrar en el desenvolupament i gestió d'infraestructures hídriques, la qual cosa comença a tenir un impacte negatiu en els serveis d'aigua i sanejament per dos motius:

tendeix a encarrir-los,

porta a estratègies especulatives a curt termini que beneficien més els inversors que els usuaris, tot relegant els drets humans dels més pobres a un segon pla.

Sembla que això va passar amb Thames Water quan el 2006 el Banc Macquarie va prendre control d'aquest important operador del Regne Unit demanant un préstec de 2.800 milions de lliures per tancar la compra de 5.100 milions de lliures. L'endeutament de l'empresa es va disparar, el manteniment i la prestació de serveis es van deteriorar, però malgrat això la rendibilitat per als accionistes va pujar de forma espectacular. La direcció de Macquarie va fer servir Thames Water per demanar un préstec de 2.000 milions de lliures en benefici del banc i els seus inversors. Quan el 2017 Macquarie va vendre Thames Water, l'enginyeria financera practicada va deixar una empresa endeutada amb les tarifes més altes del Regne Unit per al seus 15 milions de clients.

El 2008, després d'esclatar la bombolla financera immobiliària i la subsegüent crisi econòmica, l'estratègia predominant al món va ser rescatar les empreses financeres més grans amb enormes quantitats de fons públics. Els governs, que havien concedit crèdit incondicional als principals responsables de la crisi, posteriorment van aplicar les que coneixem com estratègies "d'austeritat" que van debilitar les capacitats públiques per satisfer les necessitats bàsiques de la població.

L'impacte d'aquestes estratègies s'ha notat especialment als municipis de gairebé tot el món, que s'han vist sotmesos a una estretor financera. La crisi de les finances municipals va obrir un espai per a la privatització dels serveis d'aigua i sanejament. Avui dia, en el context de l'actual crisi econòmica agreujada per la pandèmia de la Covid-19, l'argument de la "bretxa financera" per justificar el finançament privat amb la manca de fons públics per a les infraestructures que exigeix l'adaptació al canvi climàtic és inacceptable. L'estratègia actual per fer front a la pandèmia i a la situació després de la pandèmia, en el marc del *Green New Deal*, es basa en la disponibilitat d'enormes quantitats de fons públics; és una qüestió de prioritats.

El camí a seguir: aprendre de la pandèmia per fer front al canvi climàtic

Després de la pandèmia, hi ha consens general sobre la necessitat d'enfortir els nostres sistemes de salut pública, fent un esforç col·lectiu sense ànim de lucre, amb l'objectiu de protegir la salut de tothom, sense deixar ningú enrere. En aquest cas, ningú parla d'una "bretxa financera" que suggereixi que la solució és la inversió privada. Hem de recordar que els serveis d'aigua i sanejament són la pedra angular de la salut pública i, per tant, mereixen formar part d'aquest consens i d'aquest plantejament.

Per tant, és necessari i possible que els pressupostos nacionals i les institucions financeres públiques internacionals prioritzin el finançament de les inversions necessàries en serveis d'aigua, sanejament i higiene, tant per adaptar-se al canvi climàtic com per reforçar els sistemes de salut pública. Un pla d'inversió pública plurianual, que dediqui una atenció específica a les institucions locals, hauria d'abordar l'anomenada bretxa financera dels serveis i infraestructures d'aigua i sanejament per assolir l'ODS 6.

Conclusions i recomanacions

En un context general de pressió creixent per mercantilitzar i financeritzar la gestió dels serveis d'aigua i sanejament, és més necessari que mai que tots els països reconeguin explícitament l'aigua potable i el sanejament com a drets humans, gestionin l'aigua com un bé públic i promoguin una legislació global de l'aigua basada en el principi de sostenibilitat i en un plantejament des del punt de vista dels drets humans.

Davant la lògica del mercat i l'especulació financera, en la qual decideixen els qui tenen major capacitat econòmica, i davant el canvi climàtic que s'està produint, el repte és desenvolupar una governança democràtica de l'aigua que prioritzi els drets humans a l'aigua potable i al sanejament i la sostenibilitat dels ecosistemes aquàtics.

A partir d'aquestes conclusions:

1. Marcs normatius sobre els acords de concessió d'aigua

El Relator Especial recomana que els Estats adoptin i reforcin els marcs normatius de concessió de drets d'ús de l'aigua per gestionar-la com un bé públic fonamental per a la vida i la salut, i no com si fos una mercaderia amb la qual es pot comerciar.

Aquests marcs normatius han de

- (a) estar en consonància amb els drets humans
- (b) promoure la sostenibilitat dels ecosistemes aquàtics;
- (c) establir-se i aplicar-se de forma transparent amb la participació ciutadana;
- (d) complementar el marc dels drets de concessió amb institucions públiques, que durant els cicles de sequera permetin recuperar drets d'aigua amb una compensació justa i reassignar-los a usuaris en situació d'emergència.

2. Consulta pública

Als països on els mercats d'aigua s'utilitzen com a eina de gestió de l'aigua, els Estats han d'organitzar processos de consulta pública per tal d'avaluar si aquests mercats serveixen o no a l'interès públic i si cal abolir-los o regular-los de forma més estricta.

Aquesta avaluació s'ha de fixar en

- (a) els impactes en l'assequibilitat dels serveis i instal·lacions d'aigua i sanejament per a les persones en situació de pobresa i vulnerabilitat;
- (b) la sostenibilitat dels ecosistemes aquàtics;
- (c) la transparència i el control públic mitjançant sistemes de registre públic de contractes, compradors, venedors, origen dels recursos i preus, etc., per evitar pràctiques especulatives i preus abusius.

3. Estratègies d'adaptació al clima

Atès que es justifiquen els mercats de futurs com a suposada eina per fer front a l'escassetat de la sequera en el context del canvi climàtic, el Relator Especial no només rebutja aquest argument, sinó que recomana que els Estats compleixin les seves obligacions en virtut de la Convenció Marc de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic i planifiquin, dissenyin i apliquin immediatament estratègies d'adaptació al canvi climàtic amb un plantejament basat en els drets humans com a forma eficaç de fer front a l'escassetat d'aigua en el context actual de canvi climàtic.

Aquestes estratègies han d'incloure, sense limitar-s'hi, elements com ara:

- (a) consultar totes les persones i grups afectats amb un procés participatiu;
- (b) actualitzar i adaptar els drets d'ús de les concessions a la disponibilitat d'aigua en els escenaris previsibles de canvi climàtic;
- (c) aturar de forma efectiva la sobreexplotació dels aqüífers per tal que puguin servir de reserves estratègiques en cas de sequera;
- (d) promoure una planificació territorial i hidrològica que limiti les demandes futures a la disponibilitat previsible i prioritzi l'aigua de qualitat per garantir els drets humans a l'aigua potable i al sanejament;
- (e) i promoure els bancs d'aigua públics a les conques hidrogràfiques que pateixen estrès hídric.

4. Evitar que l'aigua entri als mercats de futurs

El Relator Especial recomana als Estats que prenguin mesures legals urgents per evitar que l'aigua, en tant que bé públic, es gestioni als mercats de futurs com si fos un actiu financer segons la lògica especulativa que regeix aquests mercats, de manera que s'evitin els riscos de volatilitat de preus i bombolles especulatives que amenacen els drets humans a l'aigua potable i al sanejament dels qui viuen en condicions de pobresa i vulnerabilitat, la sostenibilitat dels ecosistemes aquàtics i les economies més vulnerables.

5. Finançament públic per la protecció de l'aigua, l'adaptació al clima i la salut pública

Relator Especial recomana a més que els Estats informin dels projectes i inversions en infraestructures d'aigua, sanejament i higiene per adaptar-se al canvi climàtic amb un plantejament basat en els drets humans a les presentacions anuals dels respectius plans nacionals d'adaptació a la Secretaria de la CMNUCC.

En un moment clau en què cal accelerar per assolir l'ODS 6 i en què s'utilitza com a argument la manca de fons públics per a les inversions en WASG ("dèficit de finançament"), el Relator Especial recomana a tots els Estats, però especialment als més poderosos, i al Banc Mundial que, en el context de les noves estratègies de recuperació socioeconòmica després de la pandèmia, prioritzin els fons públics per realitzar les inversions en aigua, sanejament i higiene necessàries per assolir l'ODS 6, amb especial atenció al finançament de les institucions locals i comunitàries responsables dels serveis d'aigua i sanejament.

En consonància amb la recent proposta del Relator Especial sobre la pobresa extrema i els drets humans (vegeu A/HRC/47/36), el Relator Especial recomana la creació d'un fons global de protecció social per protegir tota la població mundial de futures pandèmies, que inclouria protecció financera per garantir l'aigua potable i el sanejament a les poblacions més vulnerables.

**Relator Especial de les Nacions Unides sobre els
drets humans a l'aigua potable i al sanejament**

Pedro Arrojo Agudo

 srwatsan@ohchr.org

 [@srwatsan](https://twitter.com/srwatsan)

 [Facebook.com/srwatsan](https://www.facebook.com/srwatsan)